

YENİ SOSYAL OLUŞUMLAR VE CEMAATİN DÖNÜŞÜMÜ*

Ramazan YELKEN**

ABSTRACT

NEW SOCIAL FORMATIONS AND TRANSFORMATION OF COMMUNITY

Community was firstly mentioned by Ferdinand Tönnies as the gemeinschaft ideal type in a style of a pioneer and comprehensive theory in the classic sociological literature. During classical period of sociology, community always regarded as Tönnies put into effect: a land based that determines the life style of traditional agrarian societies; communal or semi – communal with a deep sense of “us”, a social life style with the appearance of modernization, the embraced idea was that there would be a transformation, from community into society and as community disappeared, society was replace going to it.

When the communal characters of new social formations are handled, the clear differences between the community defined in classical theory and the communities of late modern era in which we liven come to picture. Actually new social formations represent a new manifestation of the community that have some distinctive characters compared to classical gemeinschaft.

Anahtar Sözcükler: Cemaat, Gemeinschaft/Gessellschaft, Yeni Sosyal Oluşumlar, Cemaatin Dönüşümü

ÖZ

Klasik sosyoloji literatüründe cemaatin ilk ve en kapsamlı teorisini gemeinschaft ideal tipi olarak Ferdinand Tönnies oluşturmuştur. Klasik sosyoloji boyunca cemaat hep Tönnies’in ortaya koyduğu anlamda, geleneksel tarım toplumunun yaşam biçimini niteleyen toprak temelli, dini geleneklere bağlı komünal ve yarı komünal, derin bir bizlik duygusu içeren sosyal yaşam biçimi olarak algılandı. Modernleşmeyle birlikte bu anlamdaki cemaatten topluma geçileceği ve cemaatin yok olacağı, yerini toplumun alacağı fikri benimsendi.

Yeni sosyal*** oluşumların cemaatsal karakterleri göz önüne alındığında klasik teoride tanımlanan cemaat ile içinde yaşadığımız geç modern dönemlerin cemaatleri arasında belirgin farkların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Aslında bu yeni sosyal oluşumlar klasik gemeinschafttan farklı özellikleri olan cemaatin yeni bir görünümünü temsil etmektedir.

Keywords: Community, Gemeinschaft/Gessellschaft, New Social Formations, Transformation Of Community

* Daha önce 2-4 Kasım 2000 tarihinde Eskişehir’de yapılan III. Ulusal Sosyoloji Kongresine sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

*** Bu yazıda “sosyal” kavramı ingilizdeki “social”, “toplumsal” ise “societal” karşılığı olarak kullanılmıştır. Konuyla ilgili tartışma için bakz (Çelebi, 2001:2 ve 196).

GİRİŞ

Baudrillard'ın(1991) toplumsalın sonunu ilan ettiği zamanlar, ilginç bir şekilde adı konulmamış bir cemaat vurgusunun da öne çıktığı zamanlardır. Aslında modernliğin getirdiği olgular olarak, toplum, ulus, halk, sınıf gibi toplumsallıkların sonunun geldiği doğrudur. Özellikle ulus-devletin örgütlü yapısı halen dimdik ayakta olsa da, meşruiyet temeli olan ulus-cemaat çözülmektedir. Fakat Bauman'ın (1998: 173) ifade ettiği gibi "sosyal alan uzun süre boş kalmaz", nitekim kalmamıştır da. Yeni sosyal birliktelikler kendini göstermekte, yeni ilişki ağları örülmektedir. Sosyal bilimler bu yeni oluşumları anlama ve çözümlemenin uğraşısıyla meşguldür. Ancak sosyolojinin klasik teorisi olan "cemaatten topluma geçiş" yaklaşımı bu durumu anlamlandırmaya yeterli olmamaktadır. Buna karşılık yeni toplumsal oluşumlarla cemaat çağrılarını birlikte yürütmektedir.

Geç modern dönemin tipik özelliği olarak yeni bağlılık biçimleri küreselleşme sürecine karşıt bir şekilde daha çok yerel düzeyde yürümektedir. Bu yerellik sabit bir mekan (toprak) vurgusundan çok soyut bir mekana gönderme yapmaktadır. Bu yeni bağlılık, dayanışma ve ilişki biçimleriyle ilgili olarak cemaat kavramına (Tönnies'çi anlamda gemeinschaft) göndermeler yapılsa da, aslında farklı bir oluşumla karşı karşıya kaldığımız kesindir. Bu farklılık kendisini cemaat olgusundan koparan bir farklılık değil aksine cemaatin yeni bir görünümüyle (ideal tip) ifade eden bir durumdur. Cemaatin en genel tanımı olarak kabul ettiğimiz "karşılıklı ve duygusal bağlarla temelli sosyal ilişkiler ağı/şebekesi (network)" (Bender, 1986: 7) ifadesindeki temel özellikleri bu oluşumlar bünyesinde taşımaktadır. Bu yeni sosyallik biçimlerinin sosyolojik anlamı "cemaatin dönüşümü" kavramı altında açıklanmaya çalışılacaktır.

Tönnies, Gemeinschaft ve Cemaatin Dönüşümü

Cemaat, Nisbet'in de (1966: 47) ifade ettiği gibi "sosyolojinin birim fikirlerinden en temel ve en kapsamlısıdır ve tanımlanması en zor olanıdır". Nitekim bir araştırmacı kavramın sosyal teoride on altı farklı kavramla ifade edilen doksan dört ayrı tanımına rastlamıştır. (Hillery, 1968: 3). Sosyolojik kavramların tanımlanmasındaki güçlük başka bir çok kavram içinde geçerlidir. Bu nedenle tanımlamadan çok -çünkü her tanımlama aynı zamanda bir sınırlamadır- sosyal teoride önemli bir teorik altyapısı olan cemaat kavramının açıklayıcı gücüne yeniden dikkat çekerek işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle kavramın ülkemiz için söz konusu olan, sadece belirli dini cemaatleri ifade etmek üzere sıkıştırılmış anlam sınırlamasından kurtarılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak, klasik sosyolojinin Tönnies'in gemeinschaft tiplemesinin üzerine bina ettiği anlam daralmasından da çıkarılması gerekmektedir.

Klasik sosyoloji literatüründe cemaatin ilk ve en kapsamlı teorisini gemeinschaft ideal tipiyle Ferdinand Tönnies (1988) oluşturmuştur. Fakat Tönnies cemaati toplumun karşısına koyarak, gemeinschaft ve gesellschaft zıt kavramları temelinde, sosyoloji geleneğinin kendisinden sonraki bütün teorilerini etkileyen bir

dikotomi oluşturmuştur.* Dikotomi (ikili zıtlık) geleneği Tönnies öncesine dayanmakla birlikte, onun kavramları merkezi özellik kazanarak, günümüzün geleneksel, modern ya da postmodern kutuplaşmasına kadar etkisini sürdürmüştür. Klasik sosyoloji boyunca cemaat hep Tönnies'in ortaya koyduğu anlamda, geleneksel tarım toplumunun yaşam biçimini niteleyen toprak temelli, dini geleneklere bağlı komünal ve yarı komünal, derin bir bizlik duygusu içeren toplumsal yaşam biçimi olarak algılandı. Modernleşmeyle birlikte bu anlamdaki cemaatten topluma geçileceği ve cemaatin yok olacağı, yerini toplumun alacağı fikri benimsendi. Aslında Tönnies (1988: 103, 162) cemaatin cemiyet içinde de olabileceğini, bu formların temeli olan “doğal” ve “akılcı irade”nin aynı insanda bir arada potansiyel olarak bulunduğunu söyleyerek belirtmişti. Tönnies'in tipleştirdiği cemaatin aşınma süreci sanayi devrimiyle birlikte başladı ve modernleşmenin yayıldığı her yerde toprağa bağlı gemeinschaft çözülerek birincil önemini yitirdi. Fakat klasik sosyolojinin Tönnies'in tipleştirmesinin üzerine bina ettiği yanılışı, gemeinschaft'ın cemaatin mümkün tek biçimi olduğu yönündeki kabulünden kaynaklanıyordu. Bu gün dünyanın bir çok yerinde insanlar halen Tönnies'in tipleştirdiği anlamda bir gemeinschaft içinde yaşamaktadırlar. Buna karşılık gemeinschaftın ortadan kalktığı yerlerde modern kentlerin ortasında insanlar zaman ve mekana göre yeni cemaat ilişkileri yaratmışlardır.

Cemaati statik terimlerle tipleştirmek tarih sürecini ve toplumsal olgunun karakterini göz ardı etmektir. Öte yandan böylesi bir tanımlama cemaatin özgül (belli bir zaman ve mekana ait) tezahürleri ile cemaatin özünü karıştırma eğilimindedir. Bu tavır cemaatin diğer zaman ve mekanlarda da bulunma olasılığını dışlamaktadır. Maclver (1928) teorik anlamda “cemaatin ölümü” diye bir şey olmayacağını bunun yanlış kurulan bir analogi olduğunu çünkü her bireyin cemaat içinde doğduğunu ve cemaatin daima orada olduğunu vurgulamıştır. Eski düzen (ancien regime)in çökmesinin, cemaatin (gemeinschaft) çökmesi şeklinde ifade edilmesi tarihsel gerçeklik olarak doğrudur. Fakat kuramsal olarak cemaat olgusunun yok olmasının kabul edilmesi tarihsici bakış açısının bir handikabı ve evrimci, ilerlemeci, modernleşmeci yaklaşımın ideolojik bir önyargısıdır.

Oysa cemaat sosyal yaşantının ilk ve en önemli özelliği olarak daima vardır ve çok çeşitli biçimlerde de olsa özünü koruyarak var olacaktır. Çünkü: “yaşayan her şey (her birey) cemaat içinde doğar ve yaşamını cemaate borçludur. Cemaat daima oradadır...”(Maclver,1928:207-9). Bu nedenle cemaatin ölümü ya da yok olması gibi bir durum söz konusu değildir. Cemaat en genel anlamıyla insanın diğer ilişki biçimlerinden ayırdelebilen özel bir ilişki ağıyla oluşan en temel sosyal durumudur. Tönnies (1988:37) bunu “cemaatin tohumu” olarak ifade eder. Bu durum moderninden en ilkeline kadar yaşayan bütün insanları içeren en temel insanlık durumudur. Yaşam gelişip karmaşıklıklaştıkça insan kendisini çok değişik ilişki ağları içinde bulur. Bu ilişki

* Konuyla ilgili olarak Çelebi (1987) Tönnies'in “evrimci mi”, “kutup” teorisyeni mi olduğunu tartıştığı makalesinde, onun “kutup teorisyeni” sayılabileceğini ifade etmektedir.

ağları içinde cemaatsel ilişki biçimleri olarak ayırdedebileceğimiz, diğerlerinden farklı, ilişki ağları vardır. Ya da bu ilişki ağlarının ördüğü diğerlerinden farklı, cemaat olarak nitelendirebileceğimiz sosyal bütünlükler vardır. O halde sosyolojinin klasik öncülünü yeniden şu şekilde ifade edebiliriz: İnsan sosyal (social) bir varlık olarak, toplumsal (societal) olmadan önce cemaatsel bir özelliğe sahiptir. Çünkü her birey cemaat içine doğar.

Bütün bu süreçlere geriye dönüşlü olarak (retrospective) baktığımızda, cemaatin topraktan kopma süreci içinde olduğu gözlemlenebilir. Sanayi öncesinin toprağa bağımlı Gemeinschaft yaşama biçimi, modernleşmeyle birlikte çözüldü ve dağıldı. Bu süreç modernleşmenin yoğun olarak yaşandığı sanayileşmiş Batı ülkeleri için çok hızlı ve sıklıkla gözlemlenebilir bir durumdur. Milyonlarca insan eski cemaatinden koparak halen süren göç dalgaları içinde kentlere, kent çevrelerine yığıldı ve binlerce yıldır yaşadığı yere ait olan mekan duygusunu yitirdi. Mekan duygusu insanın en önemli varoluş zeminidir. Modern öncesi insan bu varoluş zeminini, bizzat kullandığı ve birebir temasta bulunduğu, çiftliği, köyü ve kasabasıyla sınırlandırıyor. Modernleşme bu varoluş zeminini altından kaydırarak, ulus-devletin yerleştiği ve bireyin her yeriyile muhatap olmadığı bir “vatan” toprağına dönüştürdü. Ulus-devlet için somut fakat birey-yurttaş için soyut olan bu vatan algılaması mekan duygusunu da giderek soyutlaştırdı. Bu nedenle günümüz metropollerindeki cemaatler sahiplendikleri bir toprağına atıf yapmazlar. Cemaat artık topraktan kopmuştur ve kendisine giderek “özel alan”, “kamusal alan” gibi soyut mekanlar inşa etmektedir. Gerçekte tüm sosyal ilişki ve olgular gibi, cemaat de büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm ve değişimin cemaat açısından en büyük sonucu sanayi öncesi dünyanın başat yaşama biçimi olan Gemeinschaft’ın modernleşmenin girdiği her yerde çözülmesi olmuştur. Bu çözülme elbette cemaatin yok olması ya da yok olacağı anlamına gelmez. Çünkü cemaat insanın içine doğduğu bir olgu olarak daima oradadır. Sorun cemaati nasıl anlayacağımız noktasında düğümlenmektedir.

Cemaatin özü olarak nitelendirdiğimiz “ayırdedilebilen” özel ilişki biçimi de bu süreçte zaman-mekan algılamasına paralel bir şekilde dönüşüme uğradı. Modern öncesi insanın cemaati, bizzat tanıdığı, yüz yüze ilişkide bulunduğu en azından kendisi hakkında bilgi sahibi olabileceği tanıdık-bildik simalardan oluşuyordu. En azından böyle bir kabul vardı. Fakat modern insan cemaatinin bireylerinin çoğunu tanımadığı gibi, yüz yüze ilişki de yerini dolaylı “iletişim”e bırakmıştır. Yani cemaatin özü olarak kabul ettiğimiz “özel ilişki şebekesi”ni bizzat üyelerin kendileri değil, iletişim araçları aracılığı ile oluşan bir “iletişim şebekesi” sağlamaktadır.

Geç modern dönemde anlayış ve bilinçlerdeki değişimin yanında sosyal örgütlenme temelinde de önemli değişiklikler olmaktadır. Sosyal adına öne sürülen total yapıların yerini daha küçük olanlar almakta, evrensel idealler yerine, gündelik yaşama daha katılımcı bağlılıklar oluşmakta, kendi uzağıyla kendine yakın olana ilgi artmaktadır. Buna örnek olarak ulus üstü/ötesi bağlılıklar ile ulus altı küçük yapılanmalara ilginin aynı oranda ve aynı anda gelişiyor olması gösterilebilir. Klasik liberalizmin bireye yaptığı vurgu onu güçlenen ulus-devletin karşısında yalnız bıraktığı

için, birey ve devlet arasında oluşan geniş boşluğu dolduran yeni sosyallik biçimleri de ilgi odağı olmaya başlamıştır.

Bunların yanında cemaatin bir sorunsal olarak ortaya çıkması ve tartışmaların odağına yerleşmesi geç modern dönemin birbirine zıt iki yöne çeken gerilimli doğasından kaynaklanmaktadır. Gerilimin bir ucunda geç modern dönemin başat özelliği olan total yapılardan kurtulma istemi dillenirken, bu istemin nostaljik ya da yeni muhafazakar söylemde cemaat çağrısı olarak yansınması, yeni (küçük) total yapılara girme korkusuyla gerilimin diğer ucunu oluşturmaktadır. Cemaatle ilgili bu gerilimli tartışma söylemsel düzeyde sürerken, sosyal yaşamın gerçek ilişkileri içerisinde cemaatsel ilişkiler, geç modern dönemin doğasına uygun olarak, biçimsel yapılanmalarını oluşturmaya devam etmektedir.

Cemaatin Dönüşümünde Ayırdedici Kriterler

Yeni sosyal oluşumların cemaatsel karakterleri göz önüne alındığında klasik teoride tanımlanan cemaat (gemeinschaft) ile içinde yaşadığımız geç modern dönemlerin cemaatleri arasında belirgin farkların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. “Cemaatin dönüşümü” anlamına gelen bu belirgin farklılıkları çeşitli ayırt edici kriterler vasıtasıyla şöyle ortaya koyabiliriz:

Mekan: Cemaat geç modern dönemde topraktan kesin bir kopuş sürecini yaşamaktadır. Bu toprağa bağlı (gemeinschaft anlamında) cemaatin geç modern dönemde olmadığı anlamına gelmez. Kırsal kesimde bu tip cemaat halen özelliğini korumakla birlikte başat durumda değildir. Bu durum cemaatin temel şartlarından biri olarak gösterilen mekan olgusunu dönüştürerek klasik tanımlamayı değiştirmiştir. Cemaat artık soyut mekanlar üzerinde kendisini gösteren bir olgu olarak algılanmaktadır. Demek ki cemaat artık “kamusal alan”da varlık gösteren kentsel bir oluşum haline gelmektedir.

Kapsam: Cemaat artık insana hayatın bütününe sunan ve bütün yaşamını içinde geçireceği, sosyal rollerinin hepsi üzerine kurulan, bireyi tamamen kuşatan bir bütünlük olmaktan çıkmıştır. Yani artık bireyin cemaatinin dışında da büyük bir yaşam alanı vardır. Fakat yine de cemaat bireyin bütünlüğü üzerine kurulmakta ve ona bütünlük duygusunu sunma iddiasını da taşımaktadır.

Sınır: Buna bağlı olarak cemaatin belirleyici ögesi olan sınır (boundary) belirsiz bir duruma düşerek bireyin kendisi ve izleyicilerin takdirine bağlı, bilinçte oluşan değişken bir ölçüte dönüşmüştür. Cemaat burada bireyin diğer katılımlarından farklı bir anlam verdiği, aidiyet hisleriyle bağlı olduğu bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır. Cemaat artık küresel ve yerel çapta makro ve daha çok mikro dağılımları içermektedir.

Süre: Cemaat artık, aile, klan, kabile, köy gibi gemeinschaft anlamında içine doğulan, yani hazır bulunan bir olgu olarak değil kurulan/inşa edilen bir etkileşim ve eylemlilik süreci içinde oluşmakta, sürece bağlı olarak yaşamakta, sürecin kesintiye

uğramasıyla sona ermektedir. Bauman'ın (1998:174) belirttiği gibi klasik kabilelerin (cemaatlerin) tersine yeni kabileler birimlerinden (üyeler) daha uzun süre yaşayamazlar.

Üyelik (katılım): Bu durumda cemaat amaç, hedef ve duygusal isteğe bağlı olarak girilen katılınan bir eylemlilik sistemi/süreci olmaktadır. Fakat yine de ilişki biçimi, anlamlandırma ve algılama olarak normatif şekilde kurulan toplumsal yapılardan farklıdır. Bu yapıları içinde barındırabilir ve bunların içinde de oluşabilir.

Nitelik: Cemaatin amaçlanan bir şey haline gelmesi hedefler ve katılım açısından çoğu zaman modern bir olgu olarak sivil toplumla ilişkilendirilmesine yol açmaktadır. Bu anlamda cemaat kamusal alanda kendini gösterdiği oranda sivil toplumun dönüştürücüsü rolünü de üstlenmiş olmaktadır. Bu durum kamusal alan ve sivil toplum kavramlarına geç modern dönemde yüklenen yeni anlamlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bütün cemaatleri sivil toplum içinde değerlendirmek de mümkün değildir. Buradaki ölçüt amaç ve katılım biçimidir diyebiliriz. Bu nitelik cemaatin fonksiyonundaki değişime de işaret eder.

Amaç: Cemaatin yaşamın bütününe kapsayan fonksiyonundaki değişim amaç ve hedef olarak ortaya konulan, birlikte paylaşılan şeylere de bir sınırlama getirmiştir. Bauman (1998:176) buna "en küçük ortak paydaya indirgenmiş tek konu, tek sorun oluşumları" demektedir. Klasik oluşumlar çok anlamlı, çok işlevli olmalarına karşılık yeni oluşumlar tek bir konuda, tek eylem tipinde ve bir grup sembolde uzmanlaşmaktadırlar. Bu bir genelleme olarak her zaman teke indirgenmese de bir sınırlılığı vurgulamaktadır.

Tatmin: Yeni cemaatler çoğunlukla modernitenin özel alana sıkıştırdığı yoğunlaşmış duygu birikimlerinin dışa patlaması olarak da kendisini göstermektedir. Sevgi, dayanışma, dostluk ilişkileri cemaat içinde yaşanarak ötekine açılmanın süreçlerinde kamusal alana doğru taşmaktadır. Bunlar modernliğin yukarıdan dayatılan ulus, halk, sınıf gibi sosyallik biçimlerine alternatif karşı-yapısal sosyallikler olarak, kamusal alanı evcilleştirmenin ve yaşanılabilir hale getirmenin yeni yöntemleri ve sınırlı tatmin araçlarıdır. Fakat totaliter bir yapılanmanın ürünü olan cemaatleri, kamusal alanı çatışmaya sürüklediği için Sennet'in (1996:299) "yıkıcı gemeinschaft" olarak adlandırdığını da unutmamak gerekmektedir.

Hacim: Buna bağlı olarak yeni cemaatler ulus, halk, sınıf gibi total bütünlüklerin dağılma sürecinde birey ve toplum arasında kalan geniş boşluğu doldurma biçimleri olarak da algılanabilir. Bu durumda hacimce küçük ulaşılabilir, değişken, partiküler oluşumlar meydana gelmektedir.

Fonksiyon: Yeni cemaatlerin en önemli özelliği olarak "kimlik" arayışının öne çıkmış olması vurgulanabilir. Etnik, dini ve kültürel bağlılıklar, kimlik politikası olarak görünür olmanın yolları haline gelmektedir.

Etkileşim Biçimi: Klasik gemeinschaft'ın yüz yüze sözlü kültüre dayalı iletişim, ilişki ve etkileşim süreçlerine karşılık yeni cemaatler yerel ve küresel

medyaların elektronik iletişim ortamlarında oluşmaktadır. Yeni iletişim ortamı, cemaatin hacmine göre yüz yüze iletişimi de içermekle birlikte, daha çok yazılı görüntülü (ikincil sözlü), çoğul bir etkileşimden oluşmaktadır. Çoğu zaman cemaatin kendi iletişim sistemleri belirleyici olabilmektedir.

Bu kriterler ayrı ayrı geniş analizlere tabi tutularak, cemaatin dönüşüm koşulları daha açıklıkla ortaya konulabilir. Bu analizin sonucunda cemaatin Weberyan anlamda yeni bir tiplmesi oluşturulabilir.*

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıda sıralananlar cemaatin dönüşümünü ve gemeinschaft'tan ayırt edici özelliklerini ortaya koymaktadır. Bunlar aslında son dönem sosyoloji literatüründe epeyce yer tutan yeni sosyal oluşumların sosyolojik karakterini betimleyen ölçütlerdir. Alberto Meluccci'ye (1997:267 vd.) göre; yeni sosyal hareketlerin doğuşuyla, yeni kolektif eylem biçimleri canlı bir gelişme göstermiştir. Bunlar siyahların hakları, yurttaşlık hakları, feminizm, öğrenci ve gençlik hareketleri, barış hareketi, ekoloji gibi tabandan gelen oluşumlar, veya gayri resmi örgütlenme biçimleridir. Ayrıca iş örgütlerine, sendika hiyerarşilerine, siyasal partilere ve devlet bürokrasilerine kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Klasik sivil toplumun ve devletin egemen kurumlarının büyük ölçüde dışında ve altında gelişmektedirler. En önemlisi bunlar “görünmez ilişki ağları” etrafında yeni dayanışma biçimleri inşa etmektedirler. İktidarı daha da görünür kılmak gibi bir işlevi de üstlenmiş bulunan bu çağdaş hareketler bağımsız kamusal alanları da güçlendirmektedir. Melucci bunlara “günlük hayat demokrasisi” oluşturmak gibi bir işlev yüklemektedir.

Drucker'in (1994: 215) aşiretler, Meffasoli'nin (akt.Bauman, 1998: 123) postmodern kabileler, Melucci'nin yeni hareketler ve başkalarının farklı adlar taktığı yeni oluşumlar söz konusudur. Diğer yandan sivil toplum ve kamusal alanın dönüşümüne bağlı olarak bu çağdaş oluşumların bir araya gelme, ilişki ve dayanışma biçimleri birlikte tartışılmaktadır. Melucci buna “görünmez ilişki ağları” demektedir. Bu “görünmez ilişki ağları” klasik gemeinschafttan farklı özellikleri olan cemaatin yeni bir görünümünü temsil etmektedir.

Sonuç olarak farklı kavramlar ve farklı tekniklerle de cemaat olgusunun daha açıklayıcı ideal tipleri yapılabilir. Böyle bir teorik çaba sosyologlar olarak sosyal gerçekliğin pratikteki biçimlerini açıklayabilmemiz için bize teorik araçlar sunacaktır. İdeal tiplerin gücü de açıklayıcı olabilmeleriyle ölçülmektedir.

* Bu konuda daha geniş tartışma için bakz. (Yelken, 1999)

KAYNAKÇA

- BAUDRİLLARD, Jean, 1991, Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, (çev.Oğuz Adanır), Ayrıntı, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt, 1998, Postmodern Etik, (çev.Alev Türker), Ayrıntı, İstanbul.
- BENDER, Thomas, 1986, Community And Social Change In America, Second Printing, The Johns Hopkins Univ.Press, London.
- ÇELEBİ, Nilgün, 2001, Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, Anı Yayıncılık, Ankara.
- -----1987, "Ferdinand Tönnies'in Hayatı ve Görüşleri", Selçuk Üniversitesi Fen -Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.4, s. 81-93, Konya
- DRUCKER, Peter F., 1994, Kapitalist Ötesi Toplum, (çev.Belkıs Çorakçı), İnkılap Kit, İstanbul.
- HILLERY, Jr.George A., 1968, Communal Organizations: A Study Of Local Societies, The University Of Chicago Press, Chicago & London.
- MACIVER, R.M., 1928, Community: A Sociological Study: Being An Attempt To Set Out The Nature And Fundamental Laws Of Social Life, The Macmillan Company, New-York.
- MELUCCI, Alberto, 1993, "Toplumsal Hareketler ve Günlük Hayatın Demokratikleşmesi", (çev.Levent Köker), John Keane, Sivil Toplum ve Devlet içinde, Ayrıntı, İstanbul, s.267-283.
- NISBET, Robert A., 1966, The Sociological Tradition, Basic Books, Inc. Publishers, New York.
- -----,1962, Community And Power (First Published in 1953 under the title; The Quest for Community: A Study in the Ethnics of Order and Freedom), Oxford University Press, London & Oxford & New York.
- SENNETT, Richard, 1996, Kamusal İnsanın Çöküşü, (çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul.
- TÖNNIES, Ferdinand, 1988, Community & Society, (Gemeinschaft und Gesellschaft), (Trans. Charles P.Loomis), Transaction Books, New Brunswick (USA) & Oxford (UK)
- YELKEN, Ramazan, 1999, Cemaatin Dönüşümü (Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi), Vadi Yayınları, Ankara.

SUMMARY

Community, as Nisbet stated, "is the most fundamental, comprehensive one of the unit ideas in sociology and is the hardest to define." Community was firstly mentioned by Ferdinand Tönnies as the *gemeinschaft* ideal type in a style of a pioneer and comprehensive theory in the classic sociological literature. However, Tönnies by placing community against society, in the ground of the dichotomy of *gemeinschaft* and *gessellschaft*, and this dichotomy became on over all effect for all subsequent theories of sociological tradition. During classical period of sociology, community always regarded as Tönnies put into effect: a land based that determines the life style of traditional agrarian societies; communal or semi – communal with a deep sense of "us", a social life style with the appearance of modernization, the embraced idea was that there would be a transformation, from community into society and as community disappeared, society was replace going to it.

Nevertheless, putting community in such typologies is to ignore the historical process and the character of such a social fact. Community as the first and crucial property of society is perpetual and with exist by keeping its essence even in varying forms, because all living individuals are born into a community and owe its existence to it. Community is always there

When the communal characters of new social formations are handled, the differences between the community defined in classical theory and the communities of late modern motion of community can be stated by means of some distinctive criteria. These criteria are "space", "limit", "duration", "scope", "membership (participation)", "quality", "purpose", "satisfaction", "volume", "function" and "interaction" (communication).

These criteria actually are the ones with separate new social formations from classical community that has a noticeable place in sociology; are also the criteria of describing the sociological character of the formations. On the other hand by depending on the transformation in civil society and public sphere the forms of relation, solidarity and coming together are discussed altogether. Actually new social formations represent a new manifestation of the community that have some distinctive characters compared to classical *gemeinschaft*.

ÖZET

Cemaat Nisbet'in de ifade ettiği gibi "sosyolojinin birim fikirlerinden en temel ve en kapsamlıdır ve tanımlanması en zor olanıdır." Klasik sosyoloji literatüründe cemaatin ilk ve en kapsamlı teorisini gemeinschaft ideal tipi olarak Ferdinand Tönnies oluşturmuştur. Fakat Tönnies cemaati toplumun karşısına koyarak, gemeinschaft ve gesellschaft zıt kavramları temelinde, sosyoloji geleneğinin kendisinden sonraki bütün teorilerini etkileyen bir dikotomi oluşturmuştur. Klasik sosyoloji boyunca cemaat hep Tönnies'in ortaya koyduğu anlamda, geleneksel tarım toplumunun yaşam biçimini niteleyen toprak temelli, dini geleneklere bağlı komünal ve yarı komünal, derin bir bizlik duygusu içeren sosyal yaşam biçimi olarak algılandı. Modernleşmeyle birlikte bu anlamdaki cemaatten topluma geçileceği ve cemaatin yok olacağı, yerini toplumun alacağı fikri benimsendi.

Oysa Cemaati bu biçimde statik terimlerle tipleştirmek tarih sürecini ve sosyal olgunun karakterini göz ardı etmektir. Cemaat sosyal yaşantının ilk ve en önemli özelliği olarak daima vardır ve çok çeşitli biçimlerde de olsa özünü koruyarak var olacaktır. Çünkü, yaşayan her şey (her birey) cemaat içinde doğar ve yaşamını cemaate borçludur. Cemaat daima oradadır.

Yeni sosyal oluşumların cemaatsel karakterleri göz önüne alındığında klasik teoride tanımlanan cemaat ile içinde yaşadığımız geç modern dönemlerin cemaatleri arasında belirgin farkların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Cemaatin dönüşümü anlamına gelen bu belirgin farklılıkları çeşitli ayırt edici kriterler vasıtasıyla ortaya koyabiliriz. Bu kriterler; "mekan", "kapsam", "sınır", "süre", "üyelik(katılım)", "nitelik", "amaç", "tatmin", "hacim", "fonksiyon" ve "etkileşim(iletişim) biçimi" olarak ifade edilebilir.

Bunlar aslında son dönem sosyoloji literatüründe epeyce yer tutan "yeni toplumsal oluşumları" klasik cemaatten ayıran ve onların sosyolojik karakterini betimleyen ölçütlerdir. Diğer yandan sivil toplum ve kamusal alanın dönüşümüne bağlı olarak bu çağdaş oluşumların bir araya gelme, ilişki ve dayanışma biçimleri birlikte tartışılmaktadır. Aslında bu yeni sosyal oluşumlar klasik gemeinschafttan farklı özellikleri olan cemaatin yeni bir görünümünü temsil etmektedir.